
Konstantin Žunić

Odnos vlasti i Udruženja Južnosrbijanaca 1929–1943.

Ovo istraživanje se bavi odnosom Udruženja Južnosrbijanaca i različitih državnih organa i po-jedinaca koji su zastupali vlast, sa fokusom na dela udruženja. U rad se pošlo sa pretpostavkom da je udruženje zastupalo interese jugoslovenske vlade u Makedoniji. Ustanovljeno je da se po političkom delovanju udruženje može podeliti na dve grupe: upravu i članstvo predvođeno studentskom sekcijom. Uprava udruženja se većinom sastojala od dobrostojećih i uticajnih ljudi, senatora i poslanika, južnosrbijanskog porekla. Oni su u svom delovanju podržavali aktivnosti vlasti u Vardarskoj Makedoniji. Studentska sekcija i jedan član uprave nisu u potpunosti pratili direkciju uprave i vlade.

Uvod

Nakon Prvog svetskog rata teritorija Vardarske Makedonije se smatrala delom Južne Srbije, koja je uključivala i Kosovo i Metohiju i Rašku oblast. Južna Srbija bila je već duže vreme stecište različitih stranih uticaja i propagande, bugarske, albanske, austrijske i italijanske, pa je nova jugoslovenska država morala da se bori protiv ustanovljenih narativa i identiteta. Efikasna administracija se teško uspostavljala u Vardarskoj Makedoniji, u prvim godinama nakon rata gotovo da je vladala anarhija, a veliki deo pokrajine je bio ugrožen od strane albanskih kačaka i bugarskih komita (Jovanović 2011: 16).

Osnivanjem banovina 1929, nova Vardarska banovina je obuhvatila veliki deo Južne Srbije, s tim da je četvrtina stanovništva Južne Srbije i

određeni deo teritorije ostao van granica Vardarske banovine (Jovanović 2011: 34). Kosovo i Metohija, na koje se ranije gledalo kao na delove Južne Srbije, podeljeni su među više banovina, dok Raška oblast ulazi u sastav Zetske banovine, što pokazuje napuštanje stava da Stara Srbija i Makedonija treba da budu u jednoj administrativnoj jedinici (Jovanović 2011: 51). Granice Vardarske banovine uglavnom su pratile prirodne odlike terena, ali je kao primaran cilj postavljeno razbijanje albanskog stanovništva na više administrativnih celina (Jovanović 2011: 34).

Dajući državi opipljivog protivnika, makedonski pokret za oslobođenje sa bugarskim nacionalnim predznakom je, velikim delom, oblikovao jugoslovensku državnu politiku u Makedoniji. VMRO (Unutrašnja makedonska revolucionarna organizacija), koji je činio najveći deo ovog pokreta, je tokom dvadesetih godina delovao sa ciljem podizanja ustanka. Vremenom su ambicije ovog pokreta smanjene, i u fokus je stavljeno očuvanje bugarske nacionalne svesti Makedonaca. Ova organizacija, međutim, nije prezala od terorističkog delovanja atentatima i bombaškim napadima protiv личности koje su se najviše protivile „bugarskom duhu Makedonije” (Paleshutki 1998: 380). Tokom tridesetih godina dolazi do sukoba unutar VMRO (Paleshutki 1998: 122). Ovaj sukob prouzrokovao je ubrzan nestanak VMRO kao važnog nezavisnog političkog aktera na Balkanu.

Odnosi između Bugarske i Jugoslavije imali su veliki uticaj na Vardarsku banovinu. Početkom tridesetih godina dolazi do poboljšanja ovih odnosa i međusobnih poseta kralja Aleksandra i cara Borisa. Nakon atentata na kralja Aleksandra 1934. godine od strane bugarskog nacionaliste Vlade Černozemskog, odnosi se kvare. Ipak, dolaskom Milana Stojadinovića na čelo vlade, 1935. godine, odnosi između Bugarske i Jugoslavije se ponovo popravljaju. Bugarska država

Konstantin Žunić (2002), Beograd, učenik 2. razreda Treće beogradske gimnazije

za vreme vlade Milana Stojadinovića smanjuje podršku VMRO, i odustaje od pokušaja da se teritorijalno proširi na Vardarsku Makedoniju, umesto toga stavljajući težište svojih nastojanja na dobijanje teritorije od Rumunije (Dobrudža) i Grčke (Južna Trakija) (Simić 2014:100). Nakon Stojadinovićevog pada sa vlasti 1938. godine, aktivnost Bugarske sa ciljem proširenja na jugoslovensku teritoriju se ponovo pojačava i kulminira okupacijom Vardarske Makedonije za vreme Drugog svetskog rata.

Međuratnu istoriju Makedonije obeležili su pokušaji jugoslovenske vlasti da se ona integriše u jugoslovensku državu, „deotomanizuje” i, s obzirom na retku naseljenost te teritorije, kolonizuje Srbima (Jovanović 2014: 10). Lokalno slovensko stanovništvo je opisivano kao „kolebljiva masa”, narod bez političkog i nacionalnog obeležja, pa je osim kolonizacije postojalo i ubeđenje da se to stanovništvo može posrbiti. Proces integracije, na kraju neuspešan, bio je obeležen dominacijom činovnika sumnjivih kvalifikacija i generalnom nesposobnošću državnog aparata da ustanovi vlast u južnoj pokrajini (Jovanović 2014: 16). Loši činovnici su često upućivani u Vardarsku banovinu po kazni. Ona je imala i najmanji broj činovnika od svih banovina u Kraljevini Jugoslaviji, što je dodatno doprinosilo neefikasnosti administracije (Jovanović 2014: 17).

Iseljavanje muslimana, prvenstveno Turaka i Albanaca, uz kolonizaciju Srba predstavljalo je jedan od načina homogenizacije stanovništva južnih srezova. Muslimani iz Vardarske banovine su uglavnom iseljavani u Tursku, a ne u Albaniju, iako su većina iseljenika bili Albanci. Smatralo se da bi povećavanje broja stanovnika Albanije zapravo povećalo postojeću albansku pretnju Jugoslovenskoj državi (Jovanović 2011: 114). Jugoslavija je iseljenicima plaćala troškove puta do solunske luke i otkupljivala njihovu nepokretnu imovinu (Jovanović 2011: 117). Ova nepokretna imovina koristila se za kolonizaciju Makedonije srpskim bezemljašima. Podela ove imovine nije efikasno sprovedena, zemlja je deljena nepravedno i vladala je korupcija (Jovanović 2011: 92). Animizitet lokalnog stanovništva prema kolonistima je bio veliki, što je određivalo lokalnu politiku (Jovanović 2011: 90).

Jedan od važnijih aspekata integracije bio je kulturni. Osim potvrđivanja jugoslovenske kontrole nad Makedonijom i kreiranja svesti o jugoslovenstvu makedonskog naroda, vlast je ulagala u kulturu u Makedoniji, kako bi podstakla modernizaciju tog prostora (Jovanović 2011: 409). Država je imala velike planove u domenu kulturne politike u Makedoniji, pa je ulagala veliku količinu novca, uglavnom podižući škole. Lokalna administracija, međutim, nije imala toliko razumevanja, pa je Vardarska banovina odvajala samo 1.3% svog budžeta za prosvetu. Posledice malih ulaganja bile su očigledne. Nije bilo dovoljno učitelja u školama, a oni koji su bili tu, bili su spornog kvaliteta. Učitelji su uglavnom bili iz drugih delova zemlje. Dolazilo je do sukoba između lokalnog stanovništva i učitelja, što je, s obzirom da su učitelji predstavljali državu, degradiralo njen ugled u tim sredinama. Bugarska pravoslavna crkva bila je ustanovila mrežu škola pre Balkanskih ratova. Mnogi učitelji i nastavnici iz ovih škola su nakon Prvog svetskog rata, zbog manjka kadra, ostali na funkciji (Jovanović 2014: 182). Država je konstantno premeštala i penzionisala bugarofile (Jovanović 2011: 185). Postojao je veliki broj dece koja nisu govorila srpskohrvatski jezik, te su imala velikih poteškoća u obrazovanju (Jovanović 2014: 178). Krajem tridesetih godina dolazi do masovnog zatvaranja srednjih i osnovnih škola u široj Južnoj Srbiji. Iako je ovaj proces imao više uzroka, prvenstveni razlog bio je manjak novca, zbog nastupanja ekonomske krize. Vremenom su neke škole ponovo otvorene, ali su u najvećem broju ostale zatvorene.

Vlast se takođe bavila organizovanjem proslava i godišnjica važnih za srpsku istoriju (Jovanović 2013: 97). Uticaj u kulturnoj sferi pored zvaničnih državnih institucija vršila su i dobrovoljna društva. Neka, kao što su Skopsko naučno društvo, Društvo za srpski jezik i književnost i Pedagoško društvo, su bila pod pokroviteljstvom Filozofskog fakulteta u Skoplju, dok su druga, poput Društvo Svetog Save, delovala nezavisno.

Udruženje Južnosrbijanaca osnovano je u Beogradu 1926. godine. U aktivnosti ovog društva ubraja se davanje stipendija odličnim đacima iz Južne Srbije, podizanje doma u Beogradu, poklanjanje knjiga školama. Udruženje je donosilo

odluke na više načina. Svakodnevno upravljanje bilo je zadatak Užeg upravnog odbora. Nakon promene statuta, Uži upravni odbor promenio je ime u Izvršni odbor. Važnije odluke razmatrale su se na sastancima Šireg upravnog odbora i skupštinama društva. Skupštine su se održavale na godišnjem nivou (K1).

Tokom celog perioda između dva rata dolazilo je do otpora makedonskog stanovništva prema centralnoj jugoslovenskoj vlasti. Taj otpor je samo intenziviran nakon uvođenja Šestojanuarske diktature i dalje centralizacije zemlje. Udruženje je pojačalo svoje aktivnosti koje su dostigle svoj vrhunac tokom Šestojanuarske diktature, i kasnije za vreme vlasti regenta Pavla. Društvo je nastavilo sa svojim radom i tokom Drugog svetskog rata, a konačno je raspušteno 1943. godine.

Opseg istraživanja

Ovo istraživanje se bavi odnosom Udruženja Južnosrbijanaca i različitih državnih organa i pojedinaca koji su zastupali vlast, sa fokusom na delatnost udruženja. Rad udruženja bio je najintenzivniji u periodu od proglašenja Šestojanuarske diktature do njegovog raspuštanja, 1943. godine, pa je zbog toga taj period odabran za opseg istraživanja. Pretpostavka istraživanja bila je da je udruženje u potpunosti zastupalo političke interese jugoslovenske vlade u Makedoniji. U istraživanju su korišćeni izvori iz fonda „Udruženje Južnosrbijanaca Beograda” Istorijskog arhiva u Beogradu. Dokumenti koji su obrađeni uključivali su: statut udruženja, zapisnike sa sednica Izvršnog i Upravnog odbora, prepisku sa udruženjima srodnih ciljeva, organima vlasti i pojedincima, arhitektonska i pravna dokumenta oko gradnje doma udruženja i druga opšta dokumenta nastala u navedenom periodu rada udruženja, nastala u navedenom periodu.

U zapisniku osnivačke skupštine i statutu Udruženja stavlja se akcenat na apolitičnosti udruženja i na njegovom isključivo humanitarnom karakteru (KZ UJS 1926-1933: 3). Zbog toga istraživanje političkog angažmana ovog udruženja ne može da se vrši analizom političkih programskih dokumenata. Međutim, treba imati u vidu da podržavanje srpskog nacionalizma

očigledno nije posmatrano kao deo politike, već kao normalan segment aktivnosti jednog humanitarnog društva.

Rezultati istraživanja

Izdavačka delatnost udruženja

Jedan od direktnijih pogleda u njihov svetozor nudi se u činjenici da su preveli i ponovo izdali knjigu Tihomira Đorđevića „Makedonija”. Prvo izdanje knjige je objavljeno 1918. na engleskom, i za cilj je imalo da ubedi stranu publiku u opravdanost srpskih pretenzija na Makedoniju. Udruženje Južnosrbijanaca je knjigu prevelo sa namerom da se ona nađe u svim školama i bibliotekama u Vardarskoj Makedoniji. Ministarstvo prosvete, Ministarstvo spoljnih dela, Ministarstvo unutrašnjih dela i drugi organi vlasti su im pomagali u tom poduhvatu otkupom određenog broja knjiga (K1). U pismu upućenom ministarstvu spoljnih dela ističe se da uprava udruženja očekuje da iz ministarstva „rasture” knjigu u južnosrpskoj dijaspori (prvenstveno u SAD-u), kako bi se suprostavili antidržavnim interesima (K1). Udruženje je takođe poklanjalo primerke knjige bibliotekama i školama, ali uglavnom tek posle molbi. Izdavanje ove knjige prvi je veći projekat udruženja.

Autor, Tihomir Đorđević, u prvoj celini dela predstavlja istoriju Makedonije i pokušava da dokaže kako stanovnici Makedonije nikada nisu opisivani kao Bugari pre 19. veka. U drugom delu, autor obrazlaže ovu tezu, ukazujući na činjenicu da je makedonski narod po jeziku i običajima bliži Srbima nego Bugarima. U ovom delu autor se uglavnom oslanja na prethodna istraživanja i poziva na ranije autoritete, ne predstavljajući originalne lingvističke nalaze. Zaključak knjige je u formi ilustrativne priče o Baja-Ganji, gde se svi Bugari opisuju, ne samo kao kradljivci tuđeg, već kao ljudi koji jedino žive od imovine drugih. Knjiga prvenstveno opovrgava različite ranije izlagane argumente u prilog bugarskog identiteta makedonskog stanovništva, dok se manji deo bavi argumentima za srpski, što se može razumeti, s obzirom da je originalno pisana za vreme Prvog svetskog rata kada je ova teritorija i bila pod kontrolom Bu-

garske, te je pre bilo potrebno uzdrmati postojeći bugarski uticaj, pre nego što bi se učvrstio sopstveni.

Udruženje je, osim „Makedonije”, poklanjalo i druge knjige uglavnom o Vardarskoj Makedoniji, Jugoslaviji i četništvu, sa ciljem opismenjavanja makedonskog stanovništva i njegovog nacionalnog određenja kao Srba (K2). Čovek koji je imao značajnu ulogu u realizaciji ovog projekta bio je Aleksa Stanišić, jedan od prvih predsednika udruženja. Najveći deo svoje karijere Stanišić je proveo kao prosvetni radnik u Južnoj Srbiji. Radio je kao nastavnik u Bogosloviji u Prizrenu (Novakov 2014: 183), Srpskoj muškoj gimnaziji u Skoplju i Učiteljskoj školi u Skoplju (Novakov 2014: 484). Kasnije je postao direktor Učiteljske škole, a za vreme Prvog svetskog rata je služio kao direktor internata srpske škole u Nici. Nakon rata je služio u Privremenom narodnom predstavništvu kao poslanik, i kasnije je postao ministar ishrane i obnove zemlje. Bio je član udruženja od njegovog osnivanja i, vrlo brzo, 1927. je došao na mesto njenog predsednika. Jedan je od mnogih članova uprave koji su bili zaposleni u državnoj službi (KZ ŠUO 1933-1936: 57-59). Prestao je da bude predsednik udruženja 1931. godine, kada je podneo je ostavku, jer je postao ban Zetske banovine. U martu 1934. godine je imenovan za bana Vardarske banovine, ali je tu funkciju obavljao kratko, jer je preminuo u avgustu iste godine. Šira uprava udruženja je u njegov pomen održala komemorativnu sednicu. Posebno poštovanje koje je u udruženju uživao, ilustruje činjenica da je komemorativna sednica održana još samo nakon smrti Kralja Aleksandra (KZ ŠUO 1933-1936: 56).

Dom udruženja

Glavni projekat udruženja, tokom dužeg perioda njegovog postojanja, bilo je podizanje Doma Udruženja u Beograd, i za ovaj projekat dobijena je znatna pomoć grada Beograda. Praktični i politički značaj ovog projekta je bilo jačanje veza udruženja sa upravom grada Beograda. Dom je trebalo da služi kao sedište udruženja, ali i kao objekat za smeštaj pečalbara, građevinskih radnika. Projekat doma udruženja se originalno pojavio kao predlog rešenja

stambenog problema privremenih makedonskih građevinskih radnika koji su dvadesetih godina masovno dolazili u Beograd u potrazi za poslom. Kako je većina njih živela u lošim uslovima, najčešće jeftinim iznajmljenim prostorima, ponekad i podrumima, udruženje je uzelo za svoj cilj da im, izgradnjom doma, stvori prijemčivije mesto za boravak.

Mada je projekat koncipiran i ranije, prvi koji je zaista pokrenuo realizaciju ovog projekta je bio naslednik Alekse Stanišića na mestu predsednika, Stavra Trpković. Prva zamisao za podizanje doma se pojavljuje već 1928. godine, dok je Stanišić bio predsednik. Uprava udruženja tada je osigurala poklon od beogradske opštine u obliku besplatnog placa u Mletačkoj ulici br. 9 (danas Knez Milešina) (KZ UJS 1926-1933: 17). Plan je bio da se većina novca za izgradnju doma na tom placu prikupi dobrovoljnim prilozima članova i drugih dobrotvornih udruženja. Svetska ekonomska kriza je, međutim, imala uticaj na tempo sakupljanja, i tokom 1931. na više sednica dolazi do ozbiljnih predloga da se projekat napusti. Udruženje prodaje svoj plac u Mletačkoj, i kupuje manji na uglu Rimske i Novosadske ulice (danas Đorđa Jovanovića i Jelisavete Načić) (KZ UJS 1926-1933: 54). Takođe, beogradska opština ponovo nudi pomoć u obliku donacije od 80000 dinara. Projekat se nastavlja i 8. decembra 1935. održava se prva sednica u novoizgrađenom domu (KZ ŠUO 1933-1935: 83).

Udruženje je svake godine slavilo slavu i na istu pozivalo većinu značajnih političkih ličnosti, uključujući i kralja i patrijarha. Pre slave su svake godine održavali parastos u Sabornoj crkvi palim vojnicima u Balkanskim i Prvom svetskom ratu. Službenici u ministarstvima i učenici gimnazija poreklom Južne Srbije imali su opravdan izostanak sa posla i škole, kako bi mogli da prisustvuju slavi (KZ UJO 1933-1934: 107). Gosti su ranijih godina pozivani na prijeme održavane u restoranima, ali je izgradnjom Doma udruženja, slava premeštena tamo.

Udruženje je pri kraju svog postojanja krenulo da izdaje prizemlje svoje zgrade i najduže ga je izdavalo električarskom preduzeću „Grom” (K5). Prihode od ovog izdavanja udruženje je koristilo za finansiranje svojih drugih aktivnosti. Nakon rata zgrada udruženja, kao i većina

njegove druge imovine, potpala je pod nadležnost Kulturno-prosvetnom društvu makedonaca u Beogradu „Kuzman Josifovski – Pitu” (K5). Danas se u prizemlju zgrade nalazi restoran „Kod Srbe”, dok su na gornjim spratovima stambeni prostori.

Molbe

Udruženje je svake godine pisalo molbu Ministarstvu saobraćaja za besplatnu godišnju železničku kartu. Predsednik i potpredsenik udruženja imali su u opisu posla da obilaze Južnu Srbiju, i tamo sagledaju koji su problemi stanovništva. Ministarstvo saobraćaja odobravalo je njihov zahtev svake godine, te se može videti da je vlada gledala pozitivno i podržavala aktivnosti udruženja u Južnoj Srbiji (K4).

Veliki je broj ljudi koji su pisali udruženju sa molbama da im ono pomogne u nekim pitanjima u vezi sa vlastima. Molbe građana bile su različite prirode: od jednostavnih zahteva za stipendije, preko zahteva za oslobađanje služenja vojnog roka, pa sve do molbi za oslobađanje iz zatvora.

Interesantan je slučaj molbe gde se seljak iz okoline Prilepa, Petar Jovanović, žalio na činjenicu da, iako se borio u Balkanskim ratovima u srpkjoj vojci i obećana mu je zemlja za to, zemlju nije dobio. Očekivao je intervenciju od udruženja. Molba koju je on poslao udruženju bila je napisana na nečemu što bi danas posmatrali kao makedonski jezik, ali je udruženje pri prosleđivanju molbe Ministarstvu poljoprivrede molbu prevelo na standardni dijalekat srpskog jezika i prekucalo. U margini originala je napisano da su u tekstu ispravljene gramatičke greške, a ne da je on preveden. U ovome se ogleđa, u to vreme u srpskom društvu veoma raširena misao da su makedonski dijalekti zapravo gramatički „iskvareni” dijalekti srpskog, te je moguće da, iz ugla udruženja, prevođenje nije bilo potrebno. Postavlja se pitanje, da li se udruženje osećalo osramoćeno činjenicom da neko ko je predstavljao otelotvorenje njihovog ideala srpskog seljaka-vojnika zapravo nije znao srpski? Da li je prevođenje, onda, predstavljalo pokušaj da se prikrije stvarna zastupljenost srpskog jezika u Makedoniji? Druga mogućnost je da je prevod izvršen, jer su smatrali da je veća šansa da će mu

ministarstvo izaći u susret, ako je molba napisana na srpskom. Veće angažovanje koje je u ovom slučaju udruženje pokazalo, može se objasniti činjenicom da je Petar Jovanović, bio veteran Balkanskih ratova.

Sama činjenica da su se ljudi obraćali udruženju, ukazuje da je ono imali nekakav uticaj kod organa vlasti. Da li je taj autoritet dolazio od pojedinaca koji su bili članovi udruženja ili iz same institucije udruženja? U periodu kada je Aleksa Stanišić bio predsednik udruženja, većina molbi su bile naslovljene udruženju. Međutim, kada je Stavra Trpković vršio dužnost predsednika, povećao se broj molbi koji su bile adresirane pojedinačnim članovima udruženja, pogotovo njemu samom (K1). Postavlja se pitanje zbog čega je došlo do ove promene. Iako je Aleksa Stanišić naizgled uticajniji (bio je ban i ministar u vladi), očigledno je da je Stavra Trpković bio percipiran kao moćniji. Jedan od faktora za ovo je činjenica da je velika većina molbi bila ekonomske prirode (preporuke za posao ili zahtev za stipendije), a Stavra Trpković bio je imućniji od Alekse Stanišića. On je ulagao veći novac u udruženje, što se može videti iz tefera donacija. Stavra Trpković je, takođe, poticao iz viđenije porodice iz Kičeva (Trajkovska 2003: 302), dok porodica Alekse Stanišića nije bila preterano uticajna. Moguće je da je ideja o tome da Trpkovići imaju nekakav uticaj ostala u mentalitetu ljudi, te da je dovela do toga da molbe adresiraju lično. Zbog same prirode molbi, verovatno je da su ljudi očekivali da Trpković ima veliki uticaj na poslodavce i generalno ekonomsku sferu života, te su zato adresirali molbe na njega.

Kampanja protiv zatvaranja škola

Jedini trenutak kada se celokupno Udruženje Južnosrbijanaca protivilo zvaničnoj politici vlasti, jeste u vreme njihovog projekta za ponovno otvaranje škola u Južnoj Srbiji, s obzirom da je u tom periodu vlast škole zatvarala. Aktivnost udruženja u ovoj oblasti uključivala je mešavinu lobiranja i zvaničnih sastanaka sa narodnim poslanicima i ministrima (KZ ŠUO 1933-1936). U ovoj borbi se istakao dr Vasa Jovanović, koji je u tom trenutku bio narodni poslanik. On je predvodio deputacije udruženja u

sastancima sa ministrom prosvete i narodnim poslanicima, a održao je i seriju govora u Narodnoj skupštini posvećenih pitanju zatvaranja škola. Napori udruženja, međutim, nisu urodili plodom, i u istraživanom fondu se ne može naći nijedan primer gde je zalaganje udruženja dovelo do obnavljanja neke škole. Trend zatvaranja škola je, očigledno, bio previše jak, da bi udruženje moglo uspešno da mu se suprostavi. Tu se ogleda i granica moći udruženja koje je moglo da podrži vlast u već postojećim planovima, ali nije moglo da promeni agendu vlasti.

Studentska sekcija

Tokom 1931. godine aktivno se raspravlja o formiranju studentske sekcije. Glavnu prepreku u formiranju ove sekcije predstavljalo je određivanje pravila i odnosa sekcije i udruženja. Sekcija je bivala formirana pa rasformirana nekoliko puta, baš zbog nesuglasica oko pravila. Jedan od glavnih kamenova spoticanja bila je zabrana članstva u partijama članovima sekcije. U istorijskoj belešci fonda, govori se o tome da se u tom trenutku reč „partija” koristila isključivo za Komunističku partiju, a da su se ostale političke organizacije nazivale strankama. Sem korišćenja reči „partija”, ne postoji ništa drugo što bi ukazivalo na povezanost komunista sa studentskom sekcijom. Na sednici 26. februara 1933. govori se o činjenici da Bogoljub Jovanović koristi prostorije udruženja za političko organizovanje studenata, i da je 20. februara održao zbor sa još oko 30 studenata, što je bilo protiv zakona o javnom okupljanju, jer taj skup nije prijavio (KZ UJS: 112). Predlaže se da se Bogoljub Jovanović izbaci i iz uprave i iz udruženja, međutim, nakon njegovog javnog izvišnjenja, to se nije dogodilo (KZ UJS: 112).

Diskusija i zaključak

Udruženje Južnosrbijanaca je imalo puno članova koji su bili uključeni u najviše nivoe vlasti (ban, ministri, poslanici). Udruženje je takođe u velikoj većini slučajeva u svojim stavovima pratilo državnu liniju, ali da li to znači da je udruženje zapravo bio organ vlasti? Kao primer njihove razlike u odnosu na vlast, mogla bi se navesti kampanja protiv zatvaranja škola. Čak

i tada bi se moglo reći da je udruženje zapravo predstavljalo interesnu grupu unutar vlasti koja se borila za to da država više pažnje posveti Južnoj Srbiji. Međutim, studentska sekcija i jedan član uprave, Bogoljub Jovanović, nisu u potpunosti pratili direkciju vlade, a ostavljeni su uglavnom bez posledica. Činjenica da je to bilo moguće tokom Šestojanuarske diktature, predstavlja dokaz da je udruženje ipak imalo određen nivo autonomije.

Jedno od važnih pitanja koje se postavlja pri posmatranju rada Udruženja jeste njihova motivacija pri pomaganju radnika iz Južne Srbije. Udruženje jeste, pored humanitarnog i političkog, imalo i zavičajni karakter, i zbog toga je donekle očekivano da je pružalo pomoć ljudima iz Južne Srbije koji su živeli u Beogradu, uglavnom u obliku preporuka za posao. Međutim, da li je udruženje imalo druge dodatne motivacije za pružanje ove pomoći? Sigurno da je ekonomski razvoj južnog dela Jugoslavije bio jedan od važnijih ciljeva udruženja. Pomaganjem zapošljavanja radnika iz Južne Srbije, uglavnom pečalbara, udruženje je poboljšavalo ekonomsku situaciju u Južnosrbijanaca. Kada se pogleda opseg angažovanja udruženja oko statusa pečalbara, zaključuje se da je ovaj problem posmatran kao jako važan. Međutim, udruženje je imalo granicu do koje je htelo da ide pri podršci pečalbara. Na sednici Šireg upravnog odbora 5. juna 1935, iznet je predlog da udruženje dobije funkciju svojevrsnog „sindikata” pečalbara, odnosno da se svi pečalbari u Beogradu zapošljavaju preko udruženja, i tako dobiju bolje uslove. Predlog je odbijen. U ovome se vidi kontrast između dve prirode udruženja, koje je kao jedan od svojih glavnih ciljeva imalo poboljšanje standarda stanovništva Južne Srbije, ali čija se uprava sastojala od ljudi u čijem je ekonomskom interesu bilo da se to ne desi u potpunosti. Rezultat su bila delimični projekti koji u nekoj meri jesu pomagali stanovništvu, ali nijedan problem nisu mogli da reše u celini, već su mogli da pruže samo kozmetička rešenja.

Politika posrbljavanja stanovništva Južne Srbije je takođe imala veliku ulogu u delovanju udruženja. Može se primetiti da je udruženje uvek posmatralo očuvanje već donekle prisutnog srpskog identiteta u Makedoniji kao važnije od ekspanzije istog. Kada je udruženje izdavalo

knjigu „Makedonija” Tihomira Đorđevića, kao glavni cilj je postavljeno očuvanje, a ne uspostavljanje srpskog identiteta u Južnoj Srbiji. Pri prevodu molbe Petra Jovanovića, opet se pojavljuje gledište da je makedonski jezik iskvareni dijalekt srpskog, odnosno da su Makedonci već Srbi. S obzirom da je Kraljevina Jugoslavija u vreme delovanja udruženja kontrolisalo teritoriju današnje Makedonije, ali je ta kontrola bila slaba, moglo bi se zaključiti da je, iz pogleda udruženja, prioritet bila konsolidacija već postojeće osnove srpskog identiteta da bi se uopšte moglo govoriti o kasnijem, opštem, posrbljavanju. Moguće je da je smatrano da bi bilo kakav pokušaj agresivne politike promocije posrbljavanja od strane udruženja bio osuđen na neuspeh, i doneo samo pogoršavanje odnosa sa lokalnim stanovništvom i dalje gubljenje kontrole nad Makedonijom.

U ovom radu je istražen opseg uticaja vlade nad stavovima i politikom udruženja. Međutim, kolika je uloga udruženja u vladinim planovima u Makedoniji i koliki je u stvarnosti bio njen uticaj na državnu politiku, moglo bi se utvrditi tek pregledom fondova vladinih institucija, npr. Ministarstva unutrašnjih dela, Centralnog pres-biroa, te analizom građe same Vardarske banovine.

Izvori

Istorijski arhiv Beograda, Fond Udruženja Južnosrbijanaca u Beogradu:

K1 – Kutija 1, K2 – kutija 2, K4 – kutija 4, K5 – kutija 5

KZ UJS 1926-1933 – Knjiga zapisnika Udruženja južnosrbijanaca Beograda od 28. III 1926. do 26 II 1933.

KZ ŠUO 1933-1936 – Knjiga zapisnika sednica Šireg upravnog odbora od 3 III 1933- 5 I 1936.

KZ UUO 1933-1934 – Knjiga zapisnika Užeg upravnog odbora od 2 IV 1933- 19. II 1934.

Literatura

Jovanović V. 2011. *Vardarska banovina 1929-1941*. Beograd: INIS

Jovanović V. 2013. Negovanje dekretiranog pamćenja: nacionalne proslave i jubileji u Vardarskoj banovini. *Tokovi istorije*, 3/2013: 93.

Jovanović V. 2014. Slike jedne neuspele integracije. Beograd: Fabrika knjiga i Peščanik

Paleshutski K. L. 1998. *Makedonskoto osvoboditelno dvizhenie 1924–1934*. Sofia: Drinov

Simić B. 2014. „Najveći prijatelj Bugarske” – Milan Stojadinović u bugarskom listu Dnes. *Tokovi istorije*, 3/2014: 99.

Novakov A. 2014. Srednje srpske škole u osmanskome carstvu 1878-1912. Doktorska disertacija. Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Dr Zorana Đinđića 1, 21000 Novi Sad

Trajkovska V. 2003. Reform of calendar: Maksim Trpković and Milutin Milanković. *Publications of Astronomical Observatory of Belgrade*, 75: 301.

Konstantin Žunić

The Relationship Between the Yugoslav Government and the Association of South Serbians 1929–1943

This paper deals with the relationship of the Association of south Serbians in Belgrade and the various agencies of government, with a focus on the actions that the Association undertook. The paper hypothesizes that the Association represented the interests of the Yugoslav government in Macedonia. The analysis argues that two groups could be distinguished based on their political work: the board of the Association and the members led by the Student section. The board was mostly made up of well-off and influential people, senators, and members of the Parliament. In their work, they fully supported the actions of the government in the Vardar banovina. The student section of the Association and Bogoljub Jovanović who held a board position were less supportive of the management of the society and the government's policy.

